

Л.С.КЛОЧКО

Музей історичних коштовностей України

ПРИКРАСИ З КУРГАНУ БІЛЯ с.МАР'ІВКА

Одним з джерел вивчення культури є костюм у цілому, а також окремі його складові: вбрання, декоративні елементи.

Досліджуючи скіфський костюм, різні автори не раз звертали увагу на знімні чи накладні прикраси. Аналіз провадиться за схемою: походження, час існування, спосіб застосування, семантика, кореляція (взаємозв'язок) з іншими декоративними засобами.

Звичайно, особливо інформативними в цьому відношенні є комплекти чи набори оздоб, що походять з непограбованих поховань. Але і окремі ювелірні вироби також становлять інтерес для вивчення деяких аспектів культури Скіфії.

Саме такими є предмети з поховання № 2 к.13 біля с. Мар'івка Дніпропетровської обл. Це розкопки М.М.Чередниченка. Він же перший запропонував інтерпретацію знахідок - у звіті, котрий зберігається в архіві ІА НАНУ. Але вони не опубліковані, окрім сережок, знімки з яких вміщені в каталогах зарубіжних виставок Музею історичних коштовностей України. Отже це коротке повідомлення має на меті введення їх у науковий обіг.

Характеристика кургану та поховальної споруди свідчить про соціальну зверхність небіжчика чи небіжчиці - власника прикрас. Висота кургану 4,4 м, D - 32 м. Ювелірні вироби походять з основного поховання, котре було в катакомбі з двома вхідними ямами. Глибина ~ 5,6 м. Поховання пограбоване в давнину. За даними звіту прикраси знайдені в ґрунті заповнення дромосу. Їх аналіз почнемо з пронизок. Це спіралі, зроблені з вузької золотої смужки. Вони розрізняються розмірами: одна з них - довжиною 12 мм, D - 4мм, а друга - 22 мм, D - 5 мм. Причому, довша пронизка посередині тонша, звиви спіралі не щільно прилягають один до одного. Аналогії таким прикрасам є серед пам'яток передскіф-ського часу, а саме в кімерійських

могилах (наприклад, в могильнику біля с. Суворове Одеської обл.). Технологія виготовлення подібних виробів з'явилась, очевидно, ще в епоху бронзи в центральноєвропейському регіоні. В скіфський час саме такі пронизки - спіральки - використовували зрідка. Всі вони були зроблені не пізніше V ст. до н.е. Пізніше, в IV ст. до н.е., поширились так звані трубчасті пронизки, як правило, з рифленою поверхнею. Таким чином, зберігаються декоративні ефекти і відбувається економія золота.

Ще одна категорія оздоб - фігурні підвіски. Знайдено 2 екземпляри. Кожна складається з кількох деталей. Трубочаста пронизка з гладенькою поверхнею (довжиною 10 мм, D - 3 мм), до якої приєднана платівка, вирізана за контуром зображення. Її абрис утворюють рельєфні деталі, напаяні зверху: під пронізкою дві опуклини у вигляді зрізаних конусів (H - 3 мм). Під ними напаяна платівка у вигляді підкови. На її кінцях - зображення з круглої дротинки (тобто у техніці скані): волютоподібні, доповнені мініатюрними кілечками. Візерунок, здається, не передає певного образу, хоча віддалено нагадує букраній. Автор дослідження кургану М.М.Чередніченко вважав, що вималюється стилізовано відтворена морда пантери.

Цікава і форма підвіски. М.М.Чередніченко запропонував таку інтерпретацію: платівка є зображенням торсу жінки з оголеними грудьми. Але в мистецтві II-I тис. до н.е. нема подібних образів. Так що виголошена думка не має під собою підстав.

Підвіски є залишками від так званого ланцюжка з окремих елементів. Низки золотих деталей: намистин, підвісок, пронизок були оздобами тільки жіночих костюмів. Подібні вироби поширились на території Північного Причорномор'я з Середземномор'я (а точніше - з Іонії). Спіралеподібні пронизки та підвіски могли разом утворювати ланцюжок.

Третя категорія прикрас - сережки (саме так для зручності називають всі прикраси, призначені для оздоблення голови - незалежно від того, чи носили їх у вухах, чи закріплювали у зачісці або на стрічках) - були найбільш поширеним декоративним засобом у скіфському вбранні. Бачимо їх у комплексах прикрас і жіночих, і чоловічих, і дитячих костюмів. Вже не раз різні автори звертали увагу

на те, що сережки відіграють особливу роль у визначенні семантики вбрання. Слід зазначити, що чоловіки носили їх дуже зрідка. Тільки один тип сережок (серед значного розмаїття форм) ми можемо безсумнівно назвати належними до чоловічого вбрання. І поки, що важко виявити їхній зміст.

В жіночому костюмі сережки мали особливе значення. Їх носили по одній, по дві, а в деяких випадках, очевидно, були особливі традиції оздоблення (наприклад, три сережки або дві пари).

Знайдені сережки мають однакову будову. Зроблені вони, загалом, так: в середину колоноподібної трубки (D - 7 мм) вставлена ще одна (D - 2мм), простір між ними заповнений пастою. Але вони розрізняються деталями. Кожна має свої особливості.

1) Поверхня основи розділена на горизонтальні зони - 6 ярусів, між ними зигзагоподібні перетинки утворюють орнамент у вигляді трикутників. Вони заповнені речовиною блакитного та сіроблакитного кольорів (зараз відсутня у багатьох гніздах). Можливо, це склоподібна маса. Широка трубочка виступає над останнім ярусом. Вона розрізана, краї загнуті так, що утворюється отвір, а в нього вставлена дужка. Вона має форму неправильного овалу, зроблена з пласкої смужки з трьома борозенками, на обох кінцях є дірочки. Довжина виробу: 33 мм.

2) Сердцевина заповнена білою речовиною, мабуть, пастою. Знизу сережка оформлена чотирипелюстковою розеткою. Поверхня розділена вертикальними лініями, всього 6 зон, котрі заповнені трикутниками (в них вставлена блакитна та темносиня паста, котра відсутня в деяких гніздах).

Зверху на всю колонку надіта своєрідна "коронка", H - 5 мм, прикріплена з двох боків заклепками. Дужка підвіски пласка, з трьома борозенками. На нижньому кінці - отвір, зверху - відсутній.

Сережки унікальні за формою, технікою виготовлення. Такі засоби прикрашання поверхні, як напаявання перетинок для утворення гнізд у вигляді трикутників, котрі заповнювали кольоровими вставками, нагадують предмети з Келермесського кургану. А саме: так звані "прикраси трону" та пластина з зображенням пантери, котра

призначалась для прикраси щита. Ці речі віднесені дослідниками до VII ст. до н.е. Пізніше, вже в V ст. до н.е., як свідчать пам'ятки ювелірного мистецтва, змінилась манера декорування поверхні: майстри почали застосовувати круглі дротинки для створення орнаменту, візерунки котрого заповнювали кольоровою емаллю. Правда, у сарматський час знову з'являються пласкі перетинки, що утворюють порожнини-гнізда для вставок. Наприклад, декорування поверхні намистин, знайдених в кургані Соколова Могила. Але сережки з Мар'ївки характером декору більше нагадують архаїчні предмети.

Отже, прикраси, що залишились у похованні, дозволяють стверджувати, що вони належали до жіночого вбрання. Речі в комплекті були зроблені у різний час, але мабуть не пізніше V ст. до н.е.

С.А.БЕРЕЗОВА

Музей історичних коштовностей України

СЕРЕЖКИ З АНТИЧНИХ НЕКРОПОЛІВ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Сережки, як відомо, були одним з найулюбленіших і найбільш поширених видів прикрас. Різноманітність їх типів свідчить не тільки про різні смаки населення, але і про інші риси, що характерні для тих чи інших етнічних та соціальних елементів цього населення. В колекції Музею історичних коштовностей України представлені сережки з некрополів античних держав Північного Причорномор'я. Загальна кількість цієї категорії прикрас складає 70 екземплярів. Не дивлячись на таку взагалі невелику кількість, вони відрізняються значною різноманітністю форм. Багато з них декоровані напівдорогоцінним камінням, в основному гранатами і сердоліками, зустрічаються також аметист, бірюза, перлини.

Сережки походять із наступних пунктів. Ольвія - 28 екземплярів. Всі вони - з колекції Б.І. Ханенко і опубліковані в збірнику "Древности Приднепровья". Це і є єдині паспортні дані, на які ми можемо посылатися. Херсонес - 9